

Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder i brottmålsprocessen

Sammanfattning

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag till ändringar i rättegångsbalken.

Ändringarna innebär att det görs ett förtydligande av när kroppsbesiktning får göras för att utreda den misstänktes ålder. Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder ska få göras på den som skäligen kan misstänkas för ett brott som kan leda till fängelse. En förutsättning ska vara att den misstänktes ålder har betydelse för om påföljd får dömas ut eller betydelse för påföljdsfrågan i övrigt. Det kan t.ex. handla om att avgöra om den misstänkte är straffmyndig eller att åldern annars kan förväntas ha betydelse för valet av påföljd eller straffmätningen.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2017.

Utskottet anser att riksdagen bör avslå motionsyrkandena.

I betänkandet finns två reservationer (V).

Behandlade förslag

Proposition 2016/17:165 Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder i brottmålsprocessen.

Två yrkanden i en följdmotion.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Utskottets överväganden	5
Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder	5
Åldersbedömning i brottmålsprocessen	7
Reservationer	9
1. Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder, punkt 1 (V)	9
2. Åldersbedömning i brottmålsprocessen, punkt 2 (V)	9
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	10
Propositionen	10
Följdmotionen	10
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	11

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. **Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder**

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2016/17:165 och avslår motion

2016/17:3707 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 1.

Reservation 1 (V)

2. **Åldersbedömning i brottmålsprocessen**

Riksdagen avslår motion

2016/17:3707 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 2.

Reservation 2 (V)

Stockholm den 11 maj 2017

På justitieutskottets vägnar

Beatrice Ask

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Beatrice Ask (M), Annika Hirvonen Falk (MP), Helene Petersson i Stockaryd (S), Elin Lundgren (S), Krister Hammarbergh (M), Anti Avsan (M), Johan Hedin (C), Anders Hansson (M), Petter Löberg (S), Roger Haddad (L), Andreas Carlson (KD), Lawen Redar (S), Richard Jomshof (SD), Jens Holm (V), Agneta Gille (S) och Gustaf Lantz (S).

Redogörelse för ärendet

I detta betänkande behandlar utskottet proposition 2016/17:165 Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder i brottmålsprocessen. I propositionen föreslår regeringen ett förtydligande i rättegångsbalken om när kroppsbesiktning får göras för att utreda den misstänktes ålder.

Lagrådet har yttrat sig över lagförslaget.

Regeringens förslag till riksdagsbeslut finns i bilaga 1 och lagförslaget i bilaga 2.

En motion har väckts med anledning av propositionen. Motionsförslagen finns i bilaga 1.

Utskottets överväganden

Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens lagförslag och avslår ett motionsyrkande om avslag på propositionen.

Jämför reservation I (V).

Propositionen

I propositionen föreslår regeringen ett förtydligande i rättegångsbalken av när kroppsbesiktning får göras för att utreda den misstänktes ålder. Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder ska få göras på den som skäligen kan misstänkas för ett brott som kan leda till fängelse. En förutsättning ska vara att den misstänktes ålder har betydelse för om påföljd får dömas ut eller betydelse för påföljdsfrågan i övrigt.

Regeringen anför att det, när den misstänktes ålder är okänd, sedan länge har tillämpats en ordning där reglerna om kroppsbesiktning i 28 kap. 12 § rättegångsbalken har använts för att utreda om den misstänkte är straffmyndig och för andra situationer där åldern har betydelse för påföljdsfrågan. Resultatet av dessa bedömningar har därefter tillsammans med annan utredning åberopats i domstol. Högsta domstolen har dock genom ett avgörande slagit fast att det inte finns lagstöd för att utföra kroppsbesiktning för detta ändamål (se Högsta domstolens beslut av den 23 december 2016 i mål nr Ö 4753-16). I beslutet anförts att bestämmelsens ordalydelse tar sikte på vad som kan vara av betydelse för utredningen om brottet. Detta bör enligt Högsta domstolen förstås så att omständigheterna ska kunna få betydelse som bevisning eller på annat sätt bidra till utredningen av gärningen eller vem som har begått den. Omständigheter som har betydelse för påföljden, som t.ex. den misstänktes ålder, omfattas däremot inte av ordalydelsen enligt Högsta domstolen.

Regeringen anser att det är centralt att det finns en möjlighet för de brottsutredande myndigheterna eller domstolen att i sista hand kunna få till stånd en medicinsk åldersbedömning om den misstänktes ålder är oklar. Annars måste myndigheterna många gånger förlita sig på den misstänktes egna uppgifter om sin ålder. Det finns då en betydande risk för att allvarliga brott inte utreds eller att åklagaren inte kan uppfylla sin bevisbörda eller utredningsskyldighet med följderna att åtal inte kan väckas eller att ett väckt åtal ogillas. Följden kan också bli att dömda får mindre ingripande påföljder än vad de skulle ha fått om åldern hade kunnat utredas närmare. Regeringen bedömer att en sådan ordning många gånger skulle kunna leda till stötande resultat, inte minst mot bakgrund av det intresse målsägandena har av att brott blir utredda och lagförda. Det gäller enligt regeringen i synnerhet när det är fråga om mycket allvarlig brottslighet.

Regeringen pekar också på det olämpliga i att vuxna personer som döms för ett allvarligt brott placeras tillsammans med barn på slutna ungdomshem.

Regeringen anför vidare att det i dag visserligen inte finns någon metod för medicinsk åldersbedömning som kan bestämma en individs exakta ålder och att både Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen har fått i uppdrag och arbetar med att se över metoderna och öka kunskapen. Även om en medicinsk åldersbedömning inte med exakthet kan säga vilken ålder den misstänkte har är den enligt regeringen en viktig pusselbit i kartläggningen av den frågan. Regeringen framhåller också att Rättsmedicinalverkets analyser och bedömningar vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. När Rättsmedicinalverket uttalar sig om en persons ålder uttalar myndigheten sig aldrig med större säkerhet än vad de vetenskapliga metoderna tillåter. Den osäkerhet som finns i bedömningen har också domstolen, påpekar regeringen, att beakta i sin bevisvärdering.

Mot den här bakgrunden föreslår regeringen därför att ändamålet för kroppsbesiktning ska kompletteras så att det uttryckligen framgår av rättegångsbalken att kroppsbesiktning får göras för att utreda den misstänktes ålder i de fall den har betydelse för om påföljd får dömas ut eller har betydelse för påföljdsfrågan i övrigt. Regeringen betonar att kompletteringen endast innebär en uttrycklig lagreglering av det som i den praktiska tillämpningen ansågs gälla innan Högsta domstolens beslut. Det är alltså fråga om att återställa rättsläget till hur det tidigare uppfattades på denna punkt. Någon utvidgning av möjligheten att besluta om kroppsbesiktning i förhållande till vad som ansågs gälla är enligt regeringen inte avsedd. Regeringen framhåller också att legalitetsprincipen, behovsprincipen, ändamålsprincipen och proportionalitetsprincipen liksom tidigare kommer att vara vägledande vid tillämpningen.

Motionen

I kommittémotion 2016/17:3707 yrkande 1 begär Linda Snecker m.fl. (V) att riksdagen ska avslå propositionen. Motionärerna anför att regeringen i juli 2016 gav Socialstyrelsen i uppdrag att fördjupa sin kunskap om magnetkamera som metod för medicinska åldersbedömningar och att uppdraget ska slutredovisas den 30 november 2017. Enligt motionärerna medför det osäkra läget i fråga om tillförlitligheten av åldersbedömningar att resultatet av Socialstyrelsens uppdrag bör avvaktas innan bestämmelserna om kroppsbesiktning i rättegångsbalken ändras.

Utskottets ställningstagande

Kroppsbesiktningar har sedan länge genomförts när den misstänktes ålder är okänd och det har funnits behov av att utreda om den misstänkte är straffmyndig eller då åldern i något annat avseende har haft betydelse för påföljdsfrågan. Enligt utskottet är det av stor betydelse att det finns en möjlighet för

de brottsutredande myndigheterna eller domstolen att i sista hand kunna få till stånd en medicinsk åldersbedömning om den misstänktes ålder är oklar. I annat fall finns det, som regeringen framhåller, en betydande risk för att allvarliga brott inte utreds eller att åklagaren inte kan uppfylla sin bevisbörda eller utredningsskyldighet med följden att åtal inte kan väckas eller att ett väckt åtal ogillas. I likhet med regeringen anser utskottet att rättsläget bör återställas så som det uppfattades före Högsta domstolens beslut. Av de skäl som anförs i propositionen bör riksdagen därför anta regeringens lagförslag och avslå motion 2016/17:3707 (V) yrkande 1.

Åldersbedömning i brottmålsprocessen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att regeringen bör återkomma med förslag på vilka åtgärder som i övrigt behöver vidtas inom ramen för brottmålsprocessen då en misstänkts ålder är osäker.

Jämför reservation 2 (V).

Motionen

I motion 2016/17:3707 yrkande 2 begär Linda Snecker m.fl. (V) ett tillkännagivande om att regeringen bör återkomma med förslag på vilka åtgärder som i övrigt behöver vidtas inom ramen för brottmålsprocessen då en misstänkts ålder är osäker. Enligt motionärerna är det en brist att det inte har utretts vilken betydelse det har vid t.ex. anhållande och häktning att en misstänkts ålder är osäker.

Bakgrund

Den misstänktes ålder har betydelse inte bara vid valet av påföljd och straffmätningen utan även vid andra frågor inom brottmålsprocessen. I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, förkortad LUL, finns t.ex. särskilda regler för handläggningen av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år. Lagen innehåller bl.a. ett skyndsamt krav vid förundersökningen mot den som inte har fyllt 18 år och ett krav på att åklagaren i dessa fall ska underrätta vårdnadshavare och i vissa fall socialnämnden, och även inhämta ett yttrande från socialnämnden. Vidare gäller bl.a. att det för häktning av den som inte har fyllt 18 år krävs synnerliga skäl (23 § LUL). Den som är under 15 år får inte anhållas eller häktas.

I det nu aktuella ärendet har ett par remissinstanser lyft fram frågan om hur osäkerhet om den misstänktes ålder ska behandlas t.ex. när det gäller användningen av tvångsmedel. Regeringen konstaterar i propositionen att syftet med

förslaget är att återställa rättsläget så som det uppfattades innan Högsta domstolens beslut, och att det inom ramen för det här lagstiftningsärendet inte finns något underlag för att bedöma frågor som har att göra med ålder i ett större perspektiv.

I sammanhanget kan även nämnas att Åklagarmyndigheten i oktober 2015 gjorde en genomgång av problematiken kring åldersbestämning av unga lagöverträdare (ÅM-A 2014/1182). Syftet var främst att identifiera frågor som skulle kunna lämpa sig att arbeta vidare med och att få underlag för en bedömning av behovet av åtgärder. I rapporten berörs bl.a. frågor om bevisbörda och beviskrav när det gäller ålder vid åtgärder under förundersökningen. En iakttagelse som görs är att det finns tecken på att åklagare och domare tillämpar högre krav på bevisningen när det gäller den misstänktes ålder när straffmyndigheten är ifrågasatt än för andra omständigheter som omfattas av åklagarens bevisbörda, och att detta problem är återkommande vid beslutsfattande i samband med anhållande och häktning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har ställt sig bakom det lagförslag som lämnas i propositionen och anför att de regler som nu föreslås är nödvändiga. Utskottet utgår från att regeringen även i andra avseenden uppmärksammar frågor som gäller den misstänktes ålder i brottmålsprocessen och vid behov lägger fram förslag till riksdagen. Det finns mot den bakgrunden inte skäl att föreslå något initiativ från riksdagens sida. Motionsyrkandet bör därför avslås.

Reservationer

1. Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder, punkt 1 (V)

av Jens Holm (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen bifaller motion

2016/17:3707 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 1 och

avslår proposition 2016/17:165.

Ställningstagande

Jag anser att en brottsmisstänkt ska ha en möjlighet, men inte vara tvingad till, att genomgå en medicinsk åldersbedömning i de fall som den unges ålder är osäker och har betydelse för påföljdsfrågan. Med hänsyn till det osäkra läget i fråga om tillförlitligheten av åldersbedömningar anser jag också att resultaten av Socialstyrelsens uppdrag bör avvaktas innan det kan bli aktuellt att ändra bestämmelserna om kroppsbesiktning i rättegångsbalken. Jag anser därför att riksdagen bör avslå propositionen.

2. Åldersbedömning i brottmålsprocessen, punkt 2 (V)

av Jens Holm (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2016/17:3707 av Linda Snecker m.fl. (V) yrkande 2.

Ställningstagande

Jag anser att det är en brist att det inte har utretts vilken betydelse det har för brottmålsprocessen i övrigt, t.ex. vid anhållande och häktning, när den misstänktes ålder är osäker. Regeringen bör därför återkomma med förslag på vilka åtgärder som i övrigt behöver vidtas inom ramarna för brottmålsprocessen då en misstänkts ålder är osäker. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2016/17:165 Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder i brottmålsprocessen:

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Följdmotionen

2016/17:3707 av Linda Snecker m.fl. (V):

1. Riksdagen avslår regeringens proposition 2016/17:165 Kroppsbesiktning i syfte att utreda ålder i brottmålsprocessen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på vilka övriga åtgärder som behöver vidtas inom ramarna för brottmålsprocessen när en misstänkts ålder är osäker, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

Förslag till lag om ändring i
rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 28 kap. 12 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 kap.12 §¹

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, får kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 § eller enligt bestämmelserna i 12 a §. I den omfattning och för det ändamål som anges i 12 b § får också en annan person kroppsbesiktigas.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, får kroppsbesiktigas

1. för de ändamål som anges i 11 §,

2. enligt bestämmelserna i 12 a §, eller

3. för utredning om hans eller hennes ålder, om den har betydelse för om påföljd får dömas ut eller betydelse för påföljdsfrågan i övrigt.

I den omfattning och för det ändamål som anges i 12 b § får även en annan person än den som skäligen kan misstänkas för ett brott kroppsbesiktigas.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt att prov tas från människokroppen och undersöks. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den som undersöks riskerar framtida ohälsa eller skada.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2017.

¹ Senaste lydelse 2016:546.